

УДК 631.15

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ МАСШТАБІВ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПВ

Д.О. Редькін

Одеський інститут фінансів, Одеса, Україна

І.П. Островська

Міжнародний університет бізнесу і права, Херсон, Україна

Редькін Д.О., Островська І.П. Методичні підходи до оцінки масштабів кризи на підприємствах АПВ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад сучасних методичних підходів до оцінки масштабів кризи в теорії і практиці антикризового менеджменту. Обґрунтовано методологічні положення критеріїв персоніфікації категорій «масштаб кризи» і «глибина кризи». Визначено систему ієрархії масштабів і глибини кризи на підприємствах АПВ. Запропоновано використання мікропрудентційного методичного підходу в процесі аналізу кризових явищ та пошуку інструментів нівелювання їх деструкційних наслідків.

Ключові слова: криза, масштаб кризи, глибина кризи, антикризове управління, агропромислове виробництво.

Редькин Д.А., Островская И.П. Методические подходы к оцениванию масштабов кризиса на предприятиях АПП

Статья посвящена исследованию концептуальных положений современных методических подходов к оценке масштабов кризиса в теории и практике антикризисного менеджмента. Обоснованы методологические аспекты критериев персонификации категорий «масштаб кризиса» и «глубина кризиса». Определена система иерархии масштабов и глубины кризиса на предприятиях агропромышленного производства. Предложено использование микропруденциального методического подхода в процессе анализа кризисных явлений и поиска инструментов нивелирования их деструкционных последствий.

Ключевые слова: кризис, масштаб кризиса, глубина кризиса, антикризисное управление, агропромышленное производство.

Redkyn D.A., Ostrovskaya I.P. Methodical approaches to estimation of scales of crisis at the enterprises of agro-industrial production.

The conceptual provisions of modern methodical approaches to an assessment of scales of crisis in the theory and practice of anti-recessionary management are considered in the article. Some methodological aspects of criteria of personification of the categories "crisis scale" and "crisis depth" are proved here. The system of hierarchy of scales and crisis depth at the enterprises of agro-industrial production is defined. Microprudential methodical approach in the course of the analysis and search of instruments of overcoming of crisis is offered in the article.

Key words: crisis, crisis scale, crisis depth, crisis management, agro-industrial production

Сучасні зміни та процес подальшого розвитку транзитивної економіки України посилює вплив чинників зовнішнього та внутрішнього оточення на діяльність суб'єктів господарювання всіх рівнів інституціонального управління. Інтенсивна активізація і посилення інтеграційних зв'язків економіки України зумовлюють зростання загрозливих наслідків посилення конкуренції як з боку іноземного, так і з боку національного ринкового бізнес-середовища. Докорінні зміни, що мають місце на сучасному етапі розвитку вітчизняних агропромислових підприємств, вплив глобальних факторів економічного простору, потенційно стають передумовами виникнення кризових явищ і ситуацій, що вимагає обґрунтування і реалізації ефективної політики антикризового управління в сфері фінансового менеджменту господарюючого суб'єкта. Вплив глобальних факторів на стан, інтенсивність та результативність функціонування підприємств вітчизняного АПВ все частіше зосереджується у сфері можливостей виникнення загрозливих фінансових подій та підвищує вимоги до конвергенції науки і практики у вирішенні питань їх нейтралізації і нівелювання їхнього негативного впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методичні аспекти розробки ефективного інструментарію прогнозування, оцінювання, ідентифікації кризи та подолання наслідків їх деструктивного характеру в сучасній теорії і практиці управління посідає вагомим місце у працях провідних науковців. Вагомий внесок у розвиток науково-теоретичних та прикладних засад формування системи антикризового менеджменту зробили: Е.М. Коротков, Е.С. Мінаєв, А.П. Балашов, І.А. Бланк, В.О. Василенко, А.П. Градов, С.М. Еш., Л.О. Лігоненко., А.Д. Чернявський. Фундаментальний каркас теорії і практики антикризового управління заклали такі відомі зарубіжні вчені, як: Р. Хіт, І. Мітрофф, С. Пірсон, П. Грін, У. Розенталь, Х. Едісон, Дж. Камінски та ін.

Невирішені раніше частини проблеми

Поряд з цим, складний і тривалий процес подолання негативних наслідків світових і націо-

нальних фінансово-економічних криз, уповільнення темпів економічного зростання і поширення масштабів ураження свідчать про невисокий рівень результативності вітчизняної системи антикризового менеджменту і вимагає проведення подальших наукових розробок в сфері удосконалення антикризового управління, що є неодмінною умовою здобуття конкурентних переваг в сучасних економічних умовах господарювання.

Метою статті є обґрунтування методичних засад оцінювання масштабів кризи та удосконалення концептуальних підходів щодо визначення рівнів глибини поширення кризових явищ на підприємствах сфери АПВ.

Виклад основного матеріалу

Регуляторні механізми антикризового управління агропромисловими формуваннями та ускладнення процесів подолання наслідків економічних криз вимагають обґрунтування концептуальних підходів до формування методичних концепцій оцінювання і превентивного захисту, які б відповідали сучасним вимогам теорії і практики господарювання підприємств АПВ.

Більшість негативних тенденцій і результатів дії кризових явищ, які порушують стабільність функціонування і розвитку економічних систем, мають знаходитись у центрі системи антикризового менеджменту, методологічна база якого повинна сформувати потужний каркас діагностики і оцінювання хаотичних і прогнозованих загрозливих подій.

Методологічні засади створення превентивного захисту кризових подій, оцінки масштабності їх прояву та нівелювання їхніх наслідків виступають пріоритетним напрямком політики антикризового управління і дозволяють побудувати потужний каркас багатоальтернативних дій, спрямованих на своєчасну локалізацію кризових явищ.

Розробка і застосування дієвих технологій і методів оцінки масштабів економічної ґрунтується на проведенні інформаційно-аналітичного дослідження стадії виникнення кризового явища. Василенко В.О. в процесі удосконалення методичного інструментарію оцінювання масштабів кризових наслідків, розрізняє три етапи аналітики кризового явища:

1) поточний аналіз, який супроводжує активний період розвитку кризи і ставить за мету ідентифікацію її масштабів і ступінь загрози її наслідків;

2) прогностичний аналіз, який проводиться до початку процесу виникнення кризи і вирішує завдання прогнозування характеру, термінової ознаки, чинників-каталізаторів кризи);

3) ретроспективний аналіз, який здійснюється після розгортання кризи і ставить за мету набуття накопичення досвіду антикризового управління на перспективний період [1].

Східну точку зору мають й А.П. Градов, Б.И. Кузін, які наголошують на економічній

доцільності використання в практиці антикризового менеджменту використання трьох методичних підходів:

1) активного підходу, сутність якого проявляється у швидкій реакції підприємства на відновлення нормативних параметрів розвитку, що були знижені внаслідок кризи на початку її виникнення;

2) реактивного підходу, при якому крупні міцні компанії не одразу помічають загрозливі тенденції та реагують на них із значним запізненням;

3) прогностичного підходу, який спрямований на забезпечення превентивного антикризового захисту на основі постійного моніторингу факторів зовнішнього і внутрішнього оточення [2]. Поряд з цим, автор в якості ключової ознаки такого поділу методичних підходів називає не масштаб, а глибину розвитку кризового явища.

Такі відмінності в теоретичній і методичній площині процесу антикризового управління вимагають наукового уточнення і персоналізації економічних категорій «масштаб кризи» та «глибина кризи». Провідні вітчизняні та зарубіжні вчені практично ототожнюють ці два поняття і концентрують свої засилля на обґрунтуванні методологічного і методичного апарату проведення діагностики фінансового (економічного) стану господарюючого суб'єкта. Разом з тим, відмінності даних категорій зумовлюють специфіку набору методів і технологій оцінювання наслідків кризових явищ, дають змогу розкрити їхню летітну сутність і розробити ефективні механізми превентивного захисту від виникнення економічних криз.

Досліджуючи методологічні доміанти сучасної класифікації економічних криз за критерієм масштабності їх прояву, вітчизняні науковці поділяють кризи на загальні (охоплюють всю соціально-економічну систему) та локальні (охоплюють лише її частину) [3].

Пелех О.Б. критерій масштабності прояву кризових явищ покладає в основу класифікації економічних криз на мікрокризи (які проявляються на рівні окремого господарюючого суб'єкта), мезокризи (що охоплюють окремі регіони, райони або галузі національної економіки) та макрокризи (наслідки яких поширюються в межах країни, міжрегіональних світових угруповань або світової економіки в цілому) [4].

Масштаб і руйнівний характер розвитку кризової ситуації визначається пофазною структурованістю природи існування економічних криз. Трененков Е.М. методіку оцінювання глибини кризових явищ досліджує у тісному взаємозв'язку із якісними характеристиками фаз розвитку кризової події:

I фаза – зниження показників граничної результативності використання сукупного капіталу, яке проявляється у погіршенні абсолютної величини традиційних показників ефективності

господарювання: розміру прибутку, негативній тенденції рентабельності діяльності;

II фаза – перетворення рентабельного функціонування господарюючого суб'єкта на збиткове;

III фаза – дефіцит (відсутність) власних резервів погашення зобов'язань;

IV фаза – стан гострої неплатоспроможності суб'єкта фінансово-господарської діяльності [5].

Узагальнення наукових поглядів дали змогу виявити, що в якості головної критеріальної ознаки, яка покладається в основу визначення і оцінки масштабів економічної кризи, вчені розглядають просторову величину розповсюдження негативних кризових наслідків: світова економіка в цілому, національна економіка, окрема галузь або підприємство. Поряд з цим, в науковій літературі практично відсутня методологічна база оцінки рівня масштабності прояву кризових наслідків і кількісні значення відповідних показників.

Досліджуючи методичні засади оцінки масштабів економічної кризи, ми пропонуємо розглядати дефініцію «масштаб кризи» як ступінь ураження економічної системи від негативних загрозливих наслідків кризового явища. Ступінь ураження визначає площину розповсюдження негативних тенденцій, які проявляються у конкретних економічних показниках. Масштабний прояв дії економічної кризи може проявляти свій характер на рівні окремого підприємства – локальна криза; галузі, сектору або виду економічної діяльності – галузева криза; національного господарства в цілому – національна криза; на рівні системи міжнародних економічних відносин – глобальна світова криза. Головним критерієм масштабності поширення кризового явища є просторова і функціональна площина сфер ураження економічної системи внаслідок руйнівного характеру кризи. На рівні підприємства масштаб кризи проявляється у кількості уражених сфер діяльності: операційна діяльність, інвестиційна, фінансова, інноваційна.

Методологічний інструментарій визначення поняття «глибина кризи», на нашу думку, зосереджується у площині фінансових аспектів оцінювання її рівня, при якому головним критерієм виступає доступність, обсяги, і структура джерел фінансування господарської діяльності. Глибина прояву кризи визначається інтенсивністю порушення господарських зв'язків в межах фінансової системи та рівнем деструкційності наслідків як результату її виникнення. Таким чином, глибину кризових явищ ми схильні трактувати як ступінь можливого задоволення потреб суб'єкта господарювання у фінансових ресурсах в обсягах, необхідних для виходу з кризового стану та відновлення позитивної тенденції показників фінансового стану об'єкта антикризового управління. Інтенсивність поглиблення кризи визначається такими чинниками, як кількість структурних ланок в межах системи, тіснота зв'язків між ними, специфічні

особливості функціональних зв'язків, швидкість руху каталізатора кризового явища, механізм взаємодії внутрішніх елементів системи. Каталізатором поглиблення кризових явищ може виявитись будь-який фактор екзогенного або ендегенного середовища, в якому функціонує і розвивається економічна система.

Ідентифікацію категорій «масштаб кризи» і «глибина кризи» здійснено на підставі сутнісних ознак, представлених в таблиці 1.

Систематизація наукових поглядів, концепцій і методик оцінки масштабів кризи і діагностики можливостей антикризового потенціалу підприємства щодо нейтралізації деструктивних наслідків кризи дозволили виділити сукупність наступних методичних підходів у теорії і практиці сучасного антикризового управління: інтегрований методичний підхід, який ґрунтується на оцінюванні комплексній оцінці груп показників діяльності господарюючого суб'єкта; фрагментарний підхід, який передбачає діагностику однієї складової фінансово-господарської діяльності; рейтинговий підхід; лінгвістичний підхід, концепція визначення інтегральних динамічних індексів.

Аналіз методичного інструментарію оцінки масштабів фінансових криз дав змогу визначити, що в сучасних умовах діагностика кризового стану розглядається з позицій ефективного важеля системи антикризового управління. Науково обґрунтована система діагностики фінансового менеджменту спрямована на поточну оцінку фінансового стану, виявлення «проблемних місць» в процесі функціонування й розвитку господарюючого суб'єкта, результати якої постають в основі прийняття управлінських рішень щодо майбутнього характеру використання капіталу, активів, розміщення фінансових потоків, прийняття інших рішень в сфері операційної, фінансової, інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства. Система діагностики на даному етапі розвитку методологічної бази оцінювання кризових явищ і розробки ефективного механізму антикризового управління постає одним з найбільш досконалих інструментів реагування економічної системи на виникнення кризових явищ та пошуку дієвих заходів превентивного захисту від потенційних економічних і фінансових криз.

Специфічною особливістю прояву кризових явищ є загрозові наслідки руйнування структури функціонування господарських систем, погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, поширення кризи неплатежів та банкрутства підприємств. Результати аналізу науково-теоретичної та методичної складової оцінки кризових явищ показали, що більшість вітчизняних та зарубіжних наукових концепцій процес оцінювання масштабів і глибини економічних криз пов'язує з діагностикою фінансового стану підприємства і сукупністю заходів фінансового профілю в системі антикризового управління.

Таблиця 1. Сутнісні характеристики та відмінності категорій «масштаб кризи» і «глибина кризи» в системі антикризової діагностики

Масштаб кризи	Глибина кризи
<i>Дефініційні контури</i>	
Ступінь ураження економічної системи від наслідків кризового явища	Доступність засобів, обсягів і джерел фінансування господарської діяльності в умовах кризи
<i>Базова сфера оцінки</i>	
Економічна складова, що свідчить про ступінь розповсюдження наслідків кризи і відхилення фактичних показників від норми	Фінансова складова, що свідчить про рівень розвитку кризи ліквідності, платоспроможності, прибутковості, фінансової стійкості
<i>Базові одиниці оцінки</i>	
Сукупність економічних ресурсів суб'єктів господарювання	Сукупність фінансових ресурсів суб'єкта господарювання
<i>Методологічний рівень (об'єкт) оцінки</i>	
Підприємство, галузь, національне господарство, світова економічна система	Структурні підрозділи, підприємство, сукупність підприємств
<i>Головний критерій</i>	
Площина розповсюдження кризових явищ	Інтенсивність порушення структурних і функціональних зв'язків системи
<i>Стратегічна мета в процесі подолання негативних наслідків</i>	
Покращення соціально-економічного стану об'єкту	Відновлення фінансової стійкості та нарощування ринкової вартості бізнесу

Сучасні підходи до побудови системи антикризового менеджменту на базі управління фінансовою діяльністю концентруються в межах каркасу забезпечення фінансової безпеки і стабільності формування та функціонування фінансових потоків. Так, окремі вчені ступінь стійкості фінансової системи підприємства до наслідків кризових ситуацій досліджують у контексті побудови фінансової архітектури [6]. Інноваційним з точки зору зміцнення фінансової складової економічної безпеки є обґрунтування засад і діагностика фінансової безпеки підприємств на основі використання поточкових концепцій управління [7,8]. Традиційно актуальним постає методичний підхід до антикризового фінансового менеджменту з точки зору управління структурою активів господарюючого суб'єкта [9].

Ознайомлення зі світовим досвідом технологій антикризового управління дозволило визначити, що одним з останніх інноваційних методів процесу відновлення порушених кризою пропорцій і взаємозв'язків економічної системи є використання у практиці антикризового менеджменту макропруденційного підходу. Вітчизняні вчені-дослідники Б.А. Дадашев і В.В. Коваленко пропонують використовувати такий методичний підхід в процесі побудови моделі оцінювання ризиків ендogenous і екзогенного характеру в фінансовому секторі [10]. Східну точку зору мають й експерти національної банківської системи, які зазначають, що вирішення питання забезпечення фінансової стабільності на сьогодні є пріоритетним і досягається за допомогою проведення макропруденційного аналізу, який включає дослідження основних складових фінансової діяльності господарюючих суб'єктів. [11]. Разом з тим, забезпечення системного підходу в процесі управління ризиками є

актуальними не лише в фінансовій сфері, а й в сфері матеріального виробництва тих видів економічної діяльності, стабільність і ефективність функціонування яких визначають вирішення пріоритетних для держави і суспільства питань – забезпечення продовольчої безпеки країни і підвищення рівня добробуту населення. У зв'язку з цим, вважаємо доцільним використовувати представлений методичний підхід на мезо і макrorівні господарювання, зокрема при обґрунтуванні антикризової політики в сфері АПВ.

Зміст такої науково-методичної концепції полягає в концентрації політики управління на принципових напрямках і сферах коригування бізнес-розвитку економічної системи різного інституційного рівня та згладжування амплітуди (масштабів і глибини) кризового явища за допомогою переважно комбінації фінансових і управлінських інструментів.

Концептуальні засади мікропруденційного методичного підходу ґрунтуються на системному оцінюванні потенційних і фактичних ризиків кризових ситуацій, які зосереджуються в сфері фінансового управління, порушують пропорційність і стабільність розвитку економічної системи в розрізі її фінансових складових і можуть призвести до «ефекту доміно». Без врахування галузевої специфіки поширення й розвитку кризових явищ, ефект доміно проявляється в такій послідовності: виникнення кризи неплатежів – зниження ліквідності – погіршення фінансового стану і порушення стабільності фінансової системи – криза прибутковості і банкрутства – зниження ринкової вартості бізнесу – ліквідація господарюючого суб'єкта.

З метою недопущення руйнування економічної системи внаслідок виникнення будь-яких видів криз, необхідним є обґрунтування комплексних засад використання у практиці антикризового

управління мікропруденційного методичного підходу, як однієї з інноваційних технологій сучасного менеджменту. З позицій науково-методичного і методологічного базису обґрунтування мікропруденційного підходу, принциповим є визначення мети, завдань, інструментів і методів практичних засад його використання.

Стратегічною метою запропонованого підходу до антикризового управління постає створення умов для реалізації потенціалу антикризового захисту підприємства (галузі). Головним завданням – забезпечення стійкості фінансової системи до зовнішніх і внутрішніх кризових шоків (рис 1).

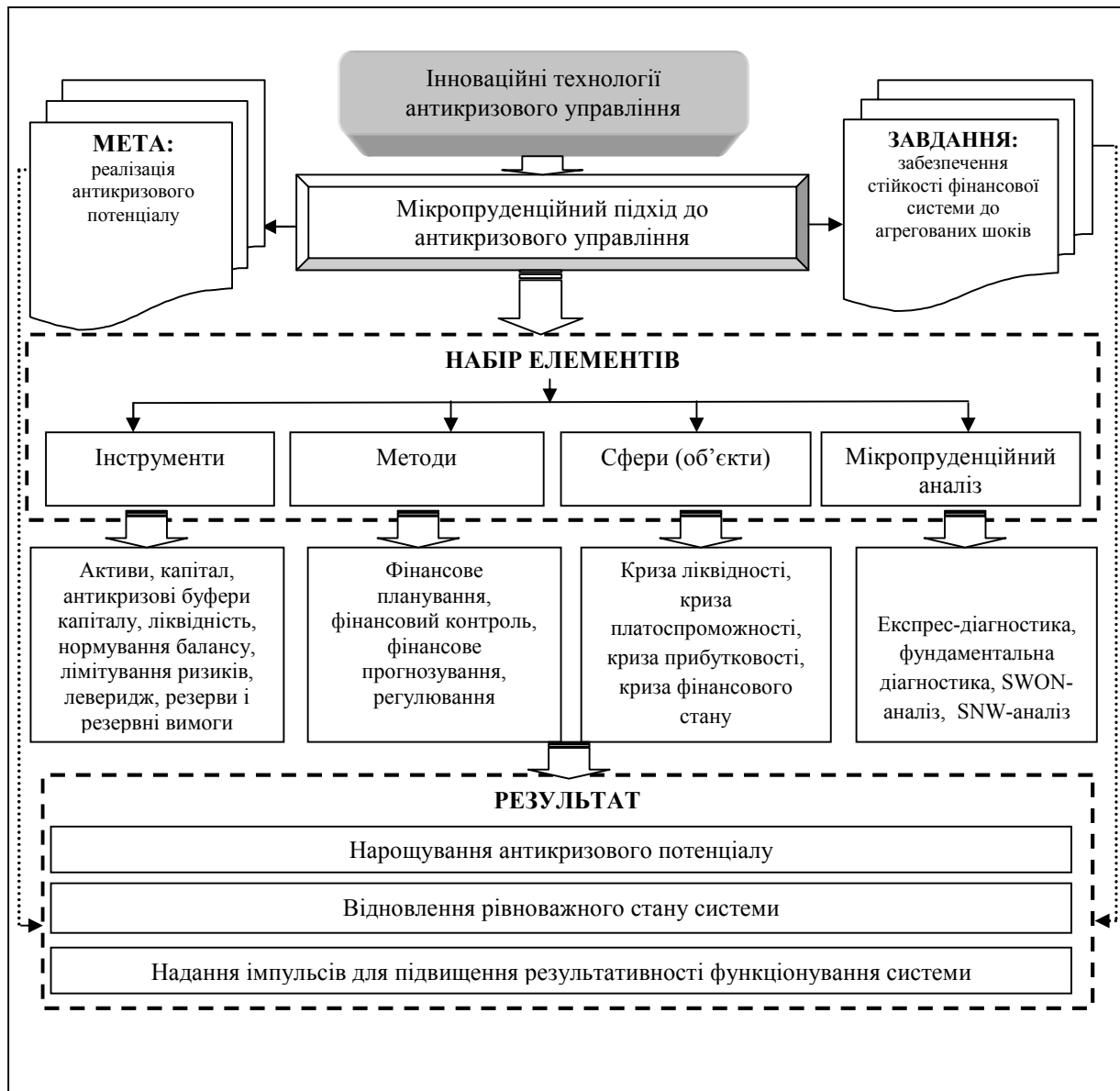

Рис. 1. Концептуальні засади мікропруденційного підходу до оцінки масштабів кризи і нейтралізації її наслідків

Аналізуючи причини, специфіку і головні критерії кризових явищ, зарубіжні вчені наголошують на такій її властивості, як спроможність активно нарощувати свої розміри і масштаби [12]. Потенційно, криза спроможна створювати ряд інших кризових ситуацій і нарощувати обсяги їхніх негативних наслідків. В економічній практиці така властивість кризи одержала назву «біржового ефекту». Як вказують Мітрофф І. і Пірсон К.,

«біржовий ефект» призводить до виникнення ланцюгової реакції і розповсюджується на функціонування всієї економічної системи, порушуючи її стабільність і пропорції [13].

Одним з ключових параметрів мікропруденційного підходу до оцінки масштабності кризових явищ та використання комплексу заходів з усунення їх негативного впливу, є правильний вибір сфер (об'єктів) антикризового управління.

Основними об'єктами, на яких концентрується система управлінських заходів, і які проявляються як ступінь масштабності поширення кризових явищ, є: криза платоспроможності, криза ліквідності, криза прибутковості, криза фінансової стійкості господарюючого суб'єкта.

Зростання рівня глибини кризи на підприємстві свідчить про порушення нормальних параметрів його життєдіяльності. Система оцінювання глибини має ієрархічну структуру: порушення одного рівня параметру стійкості певної сфери призводить до загрози виникнення кризових явищ на інших рівнях і об'єктах антикризового управління.

Ієрархічна система оцінювання масштабів і глибини розповсюдження кризових явищ вимагає методологічного обґрунтування потенційного ступеня загрози для нормального функціонування господарюючого суб'єкта. Ретроспективний аналіз

вітчизняної і зарубіжної літератур показав, що автори в своїх наукових працях по-різному підходять до визначення глибини поширення кризових явищ. Так, Бланк І.О. за ступенем ідентифікації масштабів кризи виділяє три рівня її глибини: легка, глибока криза, катастрофа [14]. О.О. Терещенко розрізняє: кризу прибутковості, кризу ліквідності та стратегічну кризу [15]. Інші вчені вказують на необхідності наступної типологізації: прихована криза, фінансові нестійкість, банкрутство [16]. Західні науковці схиляються до думки, що криза проявляється в таких формах, як: невдача і бізнесі, технічна неплатоспроможність, банкрутство [12,13].

Типологізація масштабів і рівнів глибини прояву кризи на підприємствах АПВ визначена нами у вигляді п'ятирівневої системи (рис. 2).

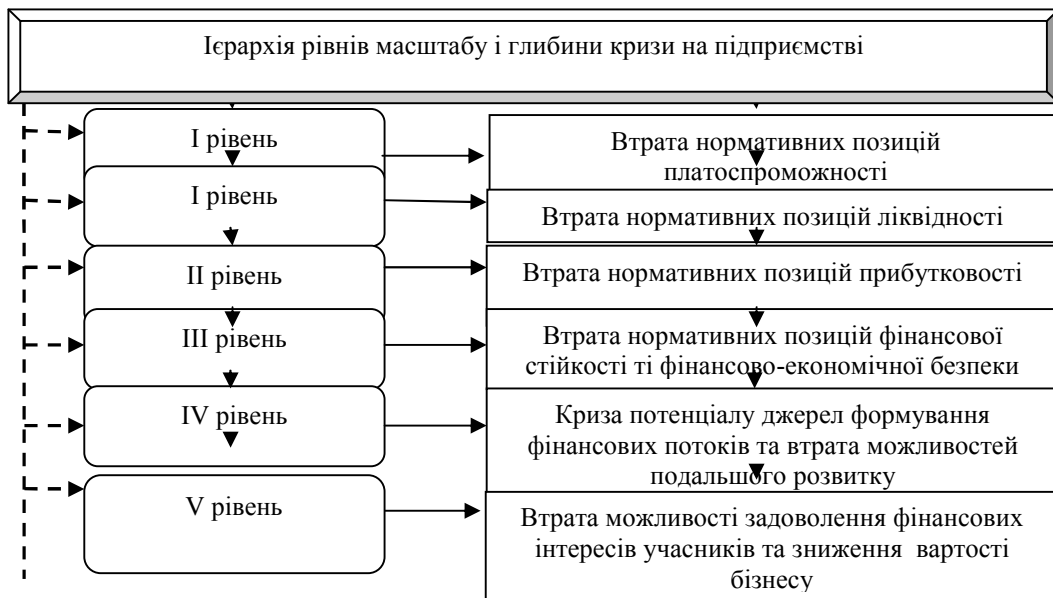

Рис. 2. Систем ієрархії рівнів масштабів і глибини поширення кризових явищ на підприємстві

Проаналізувавши погляди вітчизняних і зарубіжних вчених на аспекти прояву і поширення криз в діяльності підприємства, вважаємо доцільними визначити наступну класифікацію критеріїв масштабу і рівня поглиблення кризових явищ:

I – II рівень – легка криза (платоспроможності і ліквідності) – L1, L2;

III – середній кризовий стан (криза прибутковості) – L 3;

IV рівень – глибока криза (криза фінансової стійкості) – L 4;

V – рівень - економічна і фінансова катастрофа (загроза банкрутства і зниження ринкової вартості бізнесу) – L 5.

Викладені методичні положення формують фундаментальний каркас концептуальних засад процесу вибору методів і інструментів діагностики ступеня розгортання кризових явищ, функціонування механізму антикризового управління та реалізації антикризового потенціалу господарюючого суб'єкта (табл. 2).

Таблиця 2. Методологічні засади діагностики масштабів і глибини кризи на підприємствах АПВ

Масштаб кризи	Глибина кризи	Критерій кризового стану	Методологічна база діагностики
Криза	I рівень – легка	Достатність чистого	Динаміка ступеня перетворення обігових

платоспроможності	криза (L1)	грошового потоку	активів в грошовий потік, співвідношення величини грошового потоку і зобов'язань,
Криза ліквідності		Достатність фінансово-матеріальних потоків, здатних швидко перетворюватись в грошовий потік	Структура капіталу, структура активів, зміни залишків ТМЦ і дебіторської заборгованості, тенденції обсягу діяльності
Криза прибутковості	II рівень – середній кризовий стан (L2)	Кінцевий фінансовий результат: величина чистого фінансового потоку і чистого прибутку	Співвідношення чистого фінансового потоку і чистого прибутку з величиною затрат, темпи співвідношення ЧФП і активів, база рентабельності
Криза фінансової стійкості і фінансово-економічної безпеки	III рівень – поглиблена криза (L3)	Збільшення запасу фінансової стійкості	Структура пасивів, співвідношення власного і позикового капіталу, агрегованими зобов'язаннями і сукупними активами,
Криза джерел формування фінансових потоків	IV рівень – глибока криза (L4)	Достатність оптимальність джерел формування фінансових потоків	Структура джерел формування фінансових потоків, синхронність фінансових потоків, рентабельність фінансових потоків
Криза банкрутства і зниження ринкової вартості бізнесу	V рівень – економічна і фінансова катастрофа (L5)	Технічне банкрутство і втрата ринкових позицій за вартістю бізнесу	Інтегральна модельна система оцінки збитковості і банкрутства на основі множинного аналізу

Як показав довід фінансової кризи 2008-2009 років, наслідки глобальної світової кризи наклались на системні причини кризового стану вітчизняного АПВ і віддзеркалились на результативності функціонування всіх його секторів у вигляді скорочення величини споживчого попиту населення країни на основні продукти харчування, обсягів реалізації продукції підприємствами аграрного виробництва і харчової промисловості, зростанні дебіторської заборгованості підприємств галузі, зниженням рівня їхньої платоспроможності та погіршенням показників фінансового стану. На вітчизняному ринку продуктів харчування відбулось зміщення попиту у бік низький цінових сегментів. Споживча інфляція і негативні очікування споживачів зумовили зниження ролі і цінності брендів харчових компаній. Масштаб кризи проявився у скороченні обсягів споживання, виробництва продуктів харчування,

погіршенні ринкової кон'юнктури, зниженні показників споживання і ступеня забезпечення продовольчої безпеки країни.

Висновки

Проведені дослідження дозволили зробити висновки, що проблемні аспекти реалізації системи антикризового управління на підприємствах АПВ сконцентровані, переважно, у сфері фінансових інструментів і важелів превентивного захисту і усунення негативних наслідків кризових явищ. За таких умов перспективи подальших наукових досліджень акумулюються у напрямі удосконалення методологічних аспектів поточної і фундаментальної діагностики масштабів і глибини криз, розробки ефективного механізму антикризового менеджменту та дієвих стратегій розвитку підприємств АПВ в нестабільних і динамічних умовах ринкового середовища

Список літератури:

1. Василенко О.В. Антикризове управління підприємством / В.О. Василенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504с.
2. Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Градов А.П., Кузін Б.И. – СПб., 1996. – 510 с.
3. Кухта П.В. Кризи, їх причини та наслідки / П.В. Кухта // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]: – Режим доступу режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1439>
4. Пелех О.Б. Класифікація та ідентифікація сучасних економічних криз / О.Б. Пелех // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. - Випуск 2(58). Серія: «Економіка». – 2012. – С. 161-168.
5. Трененков Е.М. Диагностика в антикризисном управлении / Е.М. Теренков, С.А. Дведенидова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 3-25.
6. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси. – 2013. – № 2 (60). – С. 87-93.
7. Гришова І.Ю. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013. – С.99-105

8. Гришова И.Ю. Повышение финансовой безопасности предприятия птицы / И.Ю. Гришова, В.В. Бутенко // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. Россия. – 2013. № 1 – С.88-90.
9. Гришова И.Ю. Аналитическое обеспечение управления структурой оборотных активов молокоперерабатывающих предприятий / И.Ю. Гришова, М.Ю. Щербата // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. Россия. – 2013. № 2 – С.23-26.
10. Коваленко В.В. Концептуальні засади макропруденційного підходу та регулювання банківської діяльності // В.В. Коваленко, Б.А. Дадашев // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1074>
11. Міщенко В. Макропруденційний аналіз – важливий елемент фінансової стабільності / В. Міщенко // Вісник НБУ. – березень 2011. – С. 41-43.
12. Хіт Р. Кризовий менеджмент для керівників / Р. Хіт: [пер. з англ. Р.Л. Ткачук]. - К.: Наукова думка, 2002. – 566 с.
13. Mitroff I.I., Pearson C.M. «Crisis Management: A Diagnostic Guide for improving Your Organization's Crisis-Preparedness». – San Francisco: Jossey-Bass, 1993. – 116 p.
14. Бланк И.А. Антикризисное финансовое управление предприятиями / Бланк И.А. – К.: – Ника-Центр, 2006. – 672с.
15. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 560 с.
16. Иванов Г.П. Банкротство: Стратегия и тактика выживания. Как избежать банкротства / Г.П. Иванов, В.А. Кашкин – М.: Междунар. институт ранних исследований, 1993. – 316с.

Надано до редакційної колегії 01.12.2013

Редькін Дмитро Олександрович / Dmitriy O. Redkyn
kuku.lyalya@mail.ru

Островська Інна Павлівна / Ostrovskaya I. Pavlovna

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Методичні підходи до оцінки масштабів кризи на підприємствах АПВ [Електронний ресурс] / Д.О. Редькін, І.П. Островська // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 5 (10). – С. 38-45. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2013/n5.html>